

Тема: М. Коцюбинський “Тіні забутих предків”. Єдність буття, природи і людини.

Мета: через аналіз художніх картин, проникнення в поетичну тканину повісті допомогти учням збагнути неповторний колорит і чарівність Гуцульщини, самотність гуцулів, розкрити їхнє своєрідне міфологічне відчуття; удосконалювати вміння аналізувати художній твір, готувати повідомлення за додатковими джерелами інформації; виховувати повагу до гуцульських звичаїв та вірувань.

Тип уроку: комбінований урок.

Обладнання: гуцульські мелодії, записи коломийок, відеоматеріали, ілюстрації, карти, зразки одягу, побуту, елементи костюмів, картки з тлумаченням діалектних слів.

Теорія літератури: повість, фольклорно-міфологічна основа, тематика, сюжет.

Хід уроку

Гуцули—оригінальніший народ, з багатою фантазією, зі своєрідною психікою. Глибокий язичник-гуцул все своє життя, до смерті, проводить у боротьбі зі злими духами, що населяють ліси, гори і води.

М.Коцюбинський

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності.

1. З'ясування емоційної готовності до уроку.
2. Актуалізація суб'єктивного досвіду та опорних знань.

Шановні гості, ми раді вітати вас на нашому уроці і запрошуємо полинати разом із нами у чарівний край, де живуть щедрі душею люди, що називають себе гуцулами.

(1-15 слайди: під супровід гуцульської музики демонструються ілюстрації карпатських ландшафтів)

Це голоси Карпат, що підпирають небо не вершинами, а своїм духом, піснями, самотністю краю. Видзвонюють гірські потоки. Гори вмиваються голубими небесами, і тумани, як сиві казкові діди, блукають полонинами. Хто хоч раз побуває у Карпатах, у мальовничому гуцульському краю, той назавжди зачарується його надзвичайною красою. Цей край вабить до себе предковічною загадковістю.

(під час показу 15 слайду музика поступово звучить тихіше)

Де ж знаходиться цей своєрідний регіон нашої держави? (Робота з картою: представлення гуцульського краю з географічної точки зору).

(*Варіант відповіді.*

Історико-етнографічна територія Гуцульщини за сучасним адміністративним поділом охоплює південні частини Надвірнянського, Косівського та Верховинський район Івано-Франківської області, південну частину Вижницького району, Путинський район Чернівецької та Рахівський район Закарпатської області.

А ось с. Микуличин.

(16 слайд: показати розташування села Микуличин (недалеко від Яремчі))

Тут ми зупинялись, коли влітку мандрували українськими Карпатами.

(17 слайд: фотографії)

Місцеві жителі багато розповідали про побут, дивні звичаї. Особливо нас зацікавила їх мова. Багато слів вимагало пояснення. Ми навіть уклали словничок діалектизмів.

Недалеко від містечка Верховина є село Криворівня.

(18 слайд: показати розташування с. Криворівня)

Тут у 1910р., повертаючись з Італії, зупинявся на кілька днів, а через рік відпочивав М.М.Коцюбинський. Стежини Карпат повідали великому майстрові таємниці життя, звичаї, обряди гуцулів.

(19 слайд: фото М.Коцюбинського)

Гірський край багато хто пробував описувати, але ніхто не зробив цього з такою досконалістю, як М.Коцюбинський.

У його листах знаходимо такі слова захоплення: “Якби ви знали, яка тут велична природа, який цікавий народ гуцули, з багатою своєрідною психікою, з буйною фантазією, дивними звичаями і мовою!”.

Очевидці згадують, що весь час письменник проводив у мандрівках, бував у горах, повертався з полонин із букетами квітів, верхи на коні виїжджав у ближні села, вивчав культуру, мову, звичаї гуцулів. Коли селяни дивувалися його допитливістю, відповідав, що хоче написати правду про гуцульське життя і не помилитись ні у значеннях слів, ні у назвах рослин. Стали у пригоді і фольклорно-етнографічні збірники В.Гнатюка та І.Франка. М.Коцюбинському справді вдалося написати твір правдивий, глибокий, пройнятий поезією та суворістю карпатського краю.

(20 слайд: вислів А.Крушельницького)

А.Крушельницький сказав: “Гуцульщині “Тінями забутих предків” поставив М.Коцюбинський в українському письменстві віковичний пам’ятник”.

Він невеликий, всього 50 сторінок. А за своїм художнім значенням—ціле багатство. І насамперед—це поезія землі з її природою, добрими і злими духами, диханням віків.

III. Повідомлення теми, мети уроку.

(21 слайд: тема, мета уроку)

Сьогодні на уроці ми поговоримо про єдність буття, природи і людини, збагнемо неповторний колорит Гуцульщини, самотність гуцулів, розкриємо їхнє міфологічне світовідчуття.

(22 слайд: епіграф)

IV. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу.

Літературознавець С.Жила пише: “Повість М.Коцюбинського “Тіні забутих предків” має зміст, що не піддається однозначному тлумаченню. Про що ця книга?

Про нестихаюче воронування Палійчуків та палке кохання дітей цих старовинних гуцульських родів—Івана та Марічки?

Про тіні забутих предків і їхній вплив на життя людське?

Про утвердження духовного начала в людині?

Про добро і зло?

Про народження, любов і смерть, про підтримку людини землею і космосом, а отже і про життя.

Так, очевидно, це поема про життя... Про життя в усіх його вимірах...”

Чи погоджуєтесь ви з такою думкою?

(Варіант відповіді.

Я погоджуюсь із цією думкою. М.Коцюбинський—художник, психолог. Він хотів зазирнути в душу людини, зрозуміти, чим ця душа живе, чому радіє і чим засмучується, на що сподівається. Найбільший його здобуток не в описі етнографічних тонкощів, а в хвалі життю й глибокій філософській проблематиці).

Визначте тему та ідею повісті.

(23 слайд: тема та ідея твору)

М.Коцюбинський ретельно працював над твором. Назва повісті виникла не відразу. Перша—“В зелених горах” не вдовольнила письменника. Перебирає інші варіанти: “Голос віків”, “Подих віків”, “Відгомін передвіку”, “Спадок віків”, “Сила забутих предків” тощо.

Нарешті зупиняється на назві “Тіні забутих предків”.

Що могло не вдовольняти письменника?

Яка назва найвдаліша, на вашу думку, і чому?

(Варіанти відповідей.

1.Перша назва (“В зелених горах”) не вдовольнила письменника, мабуть, тому, що в ній не було головного—міфологічного світу, у якому жили люди, не було заглиблення у сиву давнину. Про яку авторові так хотілося розказати і яка й жива донині.

2.Мені здається, що остаточна назва—найвлучніша, бо натякає на загадковість, казковість і дихання віків.

Багато десятиліть турбує літературознавців питання про стиль і метод М.Коцюбинського. “Тіні забутих предків” визначаються як повість. Але класичне визначення повісті потребує уточнень щодо конкретного твору.

Повість позначена виразними прийомами імпресіоністичного компонування матеріалу, символічно метафоричного окреслення образів головних персонажів, передачі міфологічних уявлень гуцулів.

Сюжет твору розвивається через показ не стільки зовнішніх, скільки внутрішніх подій життя Івана Палійчука. Може саме тому фольклорне тло стало органічною частиною твору.

(24 слайд: предки забуті...)

Предки забуті, але їхні болі і радощі, шукання тінями живуть і зараз повторюються в нас. Заголовок вказує на злободенність порушених проблем.

Давайте **визначимо проблематику твору**.

(25 слайд: проблематика твору)

(Варіанти відповідей.

1.Коли читаємо повість, то в першу чергу звертаємо увагу на поетичність описів природи, гармонійне життя гуцулів у єдності з природою.

(26 слайд: гармонія людини і природи)

2.Пригадаймо історію безпричинного і безглузлого воронування двох родів і химерного знайомства Івана й Марічки. У ній автор осмислює проблему злопомсти, кола зла. Якщо ми на зло відповідаємо помстою, злом, то замикаємо його в коло, із якого немає виходу, зло тільки помножується.

Єдина можливість розірвати це коло—простити ворогові, відповісти на зло добром. Саме так робить Марічка—і перетворює ворожнечу на справжню любов.

(27 слайд: добро і зло)

3.Найсвітліші сторінки у творі ті, що присвячені розквіту почуття Івана й Марічки. М.Коцюбинський переконує: щире кохання є самою сутністю життя, найвищим щастям, воно виявляє красу людини, надихає на творчість.

(28 слайд: сила кохання)

4.Життя входить у душу гуцула прекрасною казкою, а душа його народжує красу й повертає її світові у своїх піснях, музиці. Співанки—невід’ємна частина її існування. Тому говоримо про роль мистецтва в житті героїв повісті.

(29 слайд: вплив мистецтва...)

5.Нерідко жорстока доля руйнує людське щастя, гармонію й повноту життя (у творі йдеться про випадкову смерть Марічки). І тоді треба

вибирати між духовним і матеріальним. Утративши разом із Марічкою і духовну первину свого єства, Іван на якийсь час вирішує спробувати жити матеріальною гранню душі. Однак незабаром переконується, що так жити не може.

(30 слайд: життя і смерть)

(31 слайд: природа)

Уже з перших сторінок ми відчуваємо аромат екзотики Гуцульського краю. Смерекові ліси, гори й полонини, гірські потоки і таємничі стежки ми споглядаємо очима Марічки, Іванка, Палагни, Миколи... Лише іноді оповідає про них сам автор.

(32 слайд: аудіозапис)

Дослідіть виразальні засоби пейзажу, визначте, для якого літературного напрямку цей пейзаж характерний.

Поетична самобутність Карпат не лише в екзотичних пейзажах, а й в уяві та душі гуцульській. Здається, що смерека і людина тут виростають з одного кореня, бо і кам'яну гірську землю, і подихи вітрів, сонячну і дощову погоду вони відчують однаково. Іноді природа оживає в людській уяві дивними образами.

(33 слайд: природа оживає...)

Життя горян—це химерне поєднання християнського та язичницького (пантеїзм). Хоч у гірському селі “всі були богомільні”, але дотримувались язичницьких звичаїв та обрядів. М.Коцюбинський відобразив у слові цей двоєдиний барвистий світ. Язичництво цікавило письменника навіть більше. Тому так багато уваги віддає він казково-демонічному, фантастичному світу довкола Івана та Марічки.

Цей світ у повісті досліджували Катя з Мариною.

(34 слайд: презентація учнівського проекту з 34 до 47 слайду)

Кожна важлива справа на полонині (запалювання вогню, процес приготування сиру) супроводжується ритуальними діями, які надають їй таємничості. Гуцул постає перед нами загадковим і величним.

Любов до прекрасного у гуцулів природжена. Усе, що оточувало людей, було таким барвистим, насиченим кольорами навіть узимку, що людське око, мабуть, і не сприймало чорно-білих кольорів. Тому і одяг, і побутові речі, і будівлі були такими ж гарними, яскравими, як і навколишній світ.

Зачитайте епізод, в якому описане храмове свято?

Діти починають зачитувати фрагмент і відкривається
(48 слайд: словник)

(Варіант відповіді.

Всі вони були богомільні, любили ходити до церкви, і особливо на храм. Там можна було побачитись з далеким родом, що осівся по околиці селам...

На храмове свято “витягалось найкраще лудіння (одерже), нові крашениці, писані кептарі, череси та табівки, багато набивані цвяхом, дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гугля...

Сідлались коні, і суточками зеленим верхом ішов пишний похід та закосичував плай...

Черес—широкий пояс

Гачі—штани з білого сукна

Крашениці—штани з кольорового сукна

Кептар—овчинна безрукавка

Сердак—прямоспинний короткий піджак із домашнього сукна темного кольору

Табівка—чоловіча шкіряна торбинка

Постоли—взуття

Гугля—плащоподібна накидка з вовняної тканини

Суточки—обгороджена гірська стежка

Плай—гірська стежка

Особливої принадності надають повісті діалектизми. Автор полегшує сприйняття змісту повісті, оскільки подає цілий словник на сторінках твору.

(49 слайд- перегляд відеофрагменту : храмове свято)

(50 слайд: природа)

Отже, ми побачили, як гуцули відпочивали у свято, як їх майстерність і талант відбилися у традиційному вбранні. Опис елементів костюма часто трапляється у повісті. Автор називає той чи інший елемент, щоб показати або підкреслити вік героїв та їх соціальний стан.

Якщо говорити про естетичні вподобання, то це передусім любов до музики, адже грати “на денцівку і флюяру” вміли всі парубки, а дівчата виявляли свій мистецький хист у коломийках. Про це автор яскраво оповідає через співучу вдачу Марічки.

(51 слайд-перегляд відеофрагменту: Марічка співає коломийки)

(52 слайд: Іван та Марічка)

Найпоетичніші сторінки повісті пов'язані з образами Івана та Марічки, яким судилося стати українськими Ромео та Джульєттою, втілити у своїх долях найголовніше—гармонію людських душ. Іван “грав на флюяру”, Марічка співала. І мова цих звуків була мовою кохання.

У гуцулів “на що б око не впало, що б не сталося на світі: чи пропала овечка, полюбив легінь, зрадила дівчина, захворіла корова, зашуміла смерека—все виливалось у пісню, легку і просту, як ті гори в їх давнім, первіснім житті”.

Усе життя гуцула супроводжує коломийка.

Яким же воно було?

(53 слайд: природа)

(Варіант відповіді.

М. Коцюбинський не ідеалізує життя в Карпатах. Обставини життя і праці у цьому краї нелегкі. Згадаймо трагічні випадки з життя лісорубів, умови праці вівчарів та скотарів, важке господарювання, пов'язане з багатьма стихіями. Не випадково у казці, яку розповідає Микола, говориться, що гори—“витвір не Бога”, а “сотони”, тобто поезія гір буває оманливою і таїть у собі чимало небезпек (про це свідчить і смерть Марічки).

Головним заняттям гуцулів було скотарство та вівчарство. Худоба була годувальницею. Тож і ставлення до неї особливе. Маржину не тільки годували й доглядали, а й охороняли від злого Духа, на неї ворожили. Худібка—улюблена тема розмови між господарем та господинею, сусідами. На Маланки, за їхніми переконаннями, “до маржини у загороду приходив сам Бог”.

Отже, щоденне життя було сповнене важкої праці, небезпек. Гуцули цілком залежали від свого натурального господарства).

Національний характер народу сформований обставинами життя. Гуцули швидкі в роботі і палкі в коханні. А **які ж вони за своєю вдачею?**

(Варіант відповіді.

Гуцули довго пам'ятають і добро, й образи. Битися до крові за честь свого роду—означало захищати свою гідність. Жити з потоптаною гідністю вважалося ганебним. Недарма чоловіки підбивали Івана битися за Палагну. Він не з ревнощів, не зі злості, а з обов'язку захистити свою честь узявся за бартку, щоб мстити мольфарові.

Однак є й інший бік розуміння гуцулами честі. Це те, як вони її відстоюють. Роди Палійчуків і Гутенюків ворогують, але самі не пам'ятають через що. Трембіти часто ридали, сповіщаючи про смерть. Можливо, то голос предків застерігав, що честь боронити треба, але не убиваючи, не руйнуючи рід).

(54 слайд: мелодія трембіти)

Пригадайте останній епізод повісті. Чи було щось для вас дивним і несподіваним?

(Повість закінчується описом оригінального похоронного обряду, в основу якого лягли і друковані матеріали, і власні спостереження, про які ми дізнаємося з листа до Аплаксіної від 19 липня 1911 року. Коцюбинський писав про своє перебування на похороні в селі Головах: "Вночі вмерла десь стара жінка—і ось із далеких хат зійшлися люди. На лавці під стіною лежить покійниця, горять перед нею свічки, а в хаті поставлені лавки, як в театрі, і на них сидить маса людей. Тут же, у покійниці в сінях зібралась повеселитись молодь. І яких тільки ігор не було. Сміх роздавався безперервно, жарти, поцілунки, крик, а покійниця скорботно стулила уста, і мигтять похоронним блиском свічки. І так всю ніч. Такий сильний контраст, що я й в наступну ніч не міг заснути під враженням сцени").

Люди, проводжаючи душу на той світ, вважають, що вона має залишити землю веселою, щоб там уже не знати горя.

Літературознавці по-різному оцінюють епілог повісті. Одні прочитують його оптимістично—як утвердження перемоги життя над смертю; інші песимістично—як торжество матеріального, приземлено-примітивного життя над піднесено-духовним.

Яке з цих трактувань вам видається переконливішим?

(55 слайд: світ)

Герої М.Коцюбинського сповнені ненаситної жадоби життя. З'явився на світ—отже, маєш набутися в ньому: напрацюватися, намілюватися природою, натішитися добрим товариством, наспіватися, налюбитися, бо сенс і краса життя—у самому акті життя, його індивідуальній неповторності.

V. Підсумковий етап.

1.Рефлексія

(56 слайд: рефлексія)

“Тіні забутих предків” мені розповіли про...

2.Тестова робота.

(57-70 слайди: перевір себе)

3.Оцінювання.

(71 слайд: природа)

VI.Повідомлення домашнього завдання.

(72 слайд: домашнє завдання)

Усний твір “Поетична самотність Гуцульщини в повісті М.Коцюбинського “Тіні забутих предків”

Виписати цитати до характеристики Івана й Марічки.